

Ըստկարեան Ա. Վարդան (1843-1886) Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան Արքահայր, պատմագիր:

Աւետիք Ղուկաս (1847-1909) Եղիսաբէթուպոլսոյ Ժողովրդապետ, 10 հատոր դերքեր գրած է հայկական նիւթերու վերայ հունգարերէն լեզուով:

Գրագէտներ եւ Արուեստագէտներ

Կորովէ Լասլոյ (1780-1839) Թատերադիր, բանասէր:

Էթովէօզ Օզոտտինոս (1811-1861) բանասէր, պատմաբան:

Լուքաշ Մօրիկ (1812-1863) բանասէր, պատմաբան:

Քէօվէր Լայոշ (1825-1863) հրապարակախօս, Թատերագիր, խմբագիր:

Հոլլոշի Կոռնէլիս (1827-1890) օփերայի երգչուհի, «Հունգարիոյ սոխակը»:

Փափ Նիկոլոս (1837-1880) հրապարակախօս, պատմագէտ, խմբագիր:

Ձիքի Գրիգոր (1842-1891) վիպագիր, Թատերագիր, բանասէր, հրապարակախօս. իր անունով փողոց մը կայ Պոլսոյ փէշթին մէջ:

Փէթէլէի Ստեփան (1852-1910) հրապարակախօս, վիպագիր:

Հոլլոշի Սիմոն (1857-1918) նկարիչ, ուսուցիչ, իր անունով խողոց մը կայ Պոլսոյ փէշթին մէջ:

Թէօրէօզ Թիւտար (1859-1895) հրապարակախօս, հայկական Թատերագիր:

Թուցէք Աննա (1869-1949) հրապարակախօս, վիպագիր:

Պանեայի Էլէմէր (1873-1915) հրապարակախօս, բանասէր:

Նաքապֆի Էլէմէր (1881-1963) երեսփոխան, խմբագիր, Յակոբեան կեղծանունով յօդուածներ գրած:

Տօնսքի Արպաթ (1885-1929) փաստաբան, խմբագիր. իր անունով փողոց մը կայ Պոլսոյ փէշթին մէջ:

Թէմէշլարի Յովհաննէս (1891-1965)

Ջուլիանա, երաժշտական բարձրագոյն վարժարանի ուսուցիչ:

Յիշուած այս ցանկը, անշուշտ, չի՛ կրնար կատարեալ ըլլալ, եթէ ուղենք նրկատի առնել իւրաքանչիւրին անունները, որ հունգարական դանազան բառարաններու մէջ գրողներու են եւ իրրեւ անհատներ՝ յաջողած են արուեստի ճիւղերուն մէջ:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմէն ետք, Պուշլիկ Յովսէփ՝ Նախկին սան Մխիթարեան, Քորպուլի Դոմենիկոս, (†) Ռչտունի Սարգիս գրագէտներու ջանքով, 1964ին Հայկական Ակումբը դոյաջալ:

Ակումբը կանոնաւոր կը կատարէ իր հաւաքովիները, որոնց միջոց բանախօսութիւններ կը կատարուին հին Հայրենիքի մասին: Հաւաքովիները ոչ միայն սոսկ Հունգարիոյ աշխատակիցներ, այլ նաեւ ներկայիս անուանի հայկական ծագումով Հունգարացիներ ալ կը յաճախեն, անոր համար՝ անոնցմէ ալ քանի մը անուններ կու տանք:

Պոջանցի Յովհաննէս՝ համալսարանի ուսուցիչ, Քաղաքայ Թիպոյր՝ երգչուհի, ուսուցիչ, Նուրիճան Չոլթան՝ նկարիչ, Ձերկէզյան Պօղոս՝ փորագրիչ, Վաքար Թիպոյր՝ արձանագործ, նկարիչ, Ազալէյ Էմէրիկ՝ նկարիչ, Քաղաքա Երանուհի՝ ուսուցչուհի, երգչուհի, Պոկտանֆի Կեզա՝ ճարտարապետ, Տայպուքաթ Հեղինէ՝ գերասանուհի, Վոյթ Ակնէս՝ գերասանուհի:

Ահաւաստի այս տարօրինակ հունգարահայ Ժողովուրդը, որուն պապերը 900 տարիէ ի վեր թողած են Մայր Հայաստանը, սակայն անոր վերջին սերունդն անգամ՝ իր հայրերուն նուիրական յիշատակը մեծ երկիւղածութեամբ կը պահէ:

Հունգար բնագրէն քարգմանեց

Հ. ՂՈՒԿԱՍ ՖՈԿՈԼԵԱՆ

ԱՐԲԱՀԱՅՐ ՄԻԻԹԱՐ ՍԵՐԱՍՏԱՅՈՒ

ՇԱՐԱՀԻԻՍԱԿԱՆ ԸՄԲՈՆՈՒՄՆԵՐԸ

(Շար. տե'ս «Բազմալեզ» 1968, ք. 4-6, էջ 120)

դ) Խնդիր

Հայ քերականական մտքի զարգացման ընթացքում՝ ճանաչուել են նաեւ ստորուղեալի լրացումները, որոնք լեզուի բանաւոր մշակմանը զուգընթաց՝ դոյուլթիւն են ունեցել նրա շարահիւստութեան համակարգում: Ըստ գրաբարի քերականների՝ բայը ցոյց է տալիս անուան կատարած գործողութիւնը, հետեւապէս՝ այդ գործողութեան դանազան հանգամանքները պարզելու, լրացնելու համար անհրաժեշտ են լրացումներ՝ նախադասութեան երկրորդական անդամներ: Բայի կատարած գործողութեան համար պահանջուող լրացումները կոչուել են խնդիրներ: Գրաբարի շրջանում ճանաչուել են երկու խնդիր՝ սեռի եւ բնութեան: Այսպիսով, խնդիրների հարցը կապուած է բայերի առանձնաշատութիւնների հետ: Գրաբարում եղել են ներգործող, կրաւորական, չէզոք եւ հասարակ բայեր:

«Սեռք բայից, - գրում է Սերաստացին, - մտածին որքան առներգործակցութիւն եւ առկրաւորականութիւն նուցին: Բայն մինչ ոչ ներգործական է եւ ոչ կրաւորական, ասի չէզոքական»: Սերաստացին ճանաչում է բայի չորս սեռ՝ ներգործական, կրաւորական, չէզոք եւ հասարակ: Ներգործական բայը պահանջում է որեւէ առարկայ, որն իր վրայ կրի իր կատարած գործողութիւնը: Օրինակ՝ զարգարեմ՝ բայի համար անհրաժեշտ է մի առարկայ, որ զարգարելու

գործողութիւնն իր վրայ կրի: Սերաստացին ներգործական բայերին անուանում է նաեւ անցողական, մի եզր, որ յետագայում դարձեալ նոյնութեամբ մտնում է մեր քերականութիւնների մէջ: Կրաւորական բայերի դէպքում ինքը անունը (ենթական) բայի կատարած գործողութիւնը կրում է իր վրայ: Օրինակ՝ զարգարեմ, նշանակում է առաջին դէմքը մէկ ուրիշի միջոցով կամ կողմից է զարգարում է, զարգարուելու գործողութիւնը կրում է իր վրայ: Ըստ Սերաստացու չէզոքական են այն բայերը, որոնց կատարած գործողութեան համար որեւէ առարկայ չի պահանջուում: Օրինակ՝ խնդամ, լիանամ - այս բայերի գործողութիւնը չի ենթադրում որեւէ առարկայ, որն իր վրայ կրի խնդալու կամ լիանալու գործողութիւնը: Ենթական ինքը խնդալու կամ լիանալու գործողութիւնը կատարում է առանց որեւէ առարկայի առկայութեան կարիքն զգալու, մինչդեռ եւ քար ջարդեմ, եւ ծաղիկ պոկեմ նախադասութիւններում գործողութեան համար պահանջուել են առարկաներ (քար, ծաղիկ), որոնց վրայ անցել են ջարդելու եւ պոկելու գործողութիւնները:

«Վասն կառավարութեանց եւ կամ հոլովառութեանց բայից, - գրում է քերականը, - նախ դիտելի է, զի ամենայն բայ ներգործականութեան իւրոյ առնուզճովն հայցական. եւ այն կոչի խնդիր սեռի. զի առարկեցեալն ներգործութեան

որ է կրողն՝ լինի ի հայցական հոլովով. որդոն, Պետրոս սիրէր զՊողոս»⁶²:

Այս նախադասութեան մէջ սիրէր ներգործական բայը պահանջել է կրող խնդիր, կամ, ինչպէս Սեբաստացին է ասում, սեռի խնդիր, քանի որ ներգործութեան ենթակայ առարկան, այսինքն՝ գործողութեան կրողը գրուած է հայցական հոլովով:

Ինչպէս նկատում ենք, Սեբաստացին այսօրուայ նման խնդրառութիւն եղբւր չի գործածում, այլ դրա փոխարէն երկու այլ եղբւր՝ հոլովառութիւն կամ կառավարութիւն:

Այստեղ, սակայն, ուշադրան աշն է, որ լեզուի շարահիւսութեան համակարգում ուղիղ 235 տարի առաջ գոյութիւն են ունեցել ուղիղ եւ անուղղակի խնդիրները սեռի եւ բնութեան խնդիր անուանումներով: Սեբաստացին արդի ըմբռնմամբ միանգամայն ճիշտ պատկերացում է ունեցել երկրորդական խօսքի այդ տեսակների մասին: Այս եղբւրը մտել են հայ քերականագիտութեան մէջ, եւ արեւմտահայերի մօտ դրանք նոյնութեամբ գործածուում են առ այսօր: Այսպիսով, ըստ Սեբաստացու, ներգործական բայերն առնում են սեռի խնդիր՝ ըստ իրենց սեռի:

Կրակորական բայերն առնում են բացառական հոլովով կրող խնդիր եւ դարձեալ կոչուում են սեռի խնդիր, որովհետեւ կրող առարկան որեւէ այլ առարկայից կրում, նրա գործողութիւնն իր վրայ է առնում. օրինակ՝ Պողոս սիրէր ի Պետրոսն՝ նախադասութեան մէջ Պողոսը սիրելու գործողութիւնը իր վրայ կրում է Պետրոսից, կամ՝ սիրելու գործողութիւնը Պետրոսից է անցնում Պողոսին: Այս դէպքում ենթական ինքն է իր վրայ կրում բայի կատարած գործողութիւնը: «Ի կրակորականօջ, - գրում է Սեբաստացին, - եղեւ անուն բայի, որով նշանակի նոյն կրողն»⁶³:

Գրաբարի կանոնների համաձայն ներգործական բայերը կարող են առնել նաեւ բնութեան խնդիր, ըստ իրենց գործողութեան

նշանակութեան: Երբ ներգործող բայը ցոյց է տալիս որեւէ մէկի կողմից մէկ ուրիշին մի բան տալու, որեւէ բան ընձեռելու իմաստ, առնում է տրական հոլովով խնդիր: Եթէ որեւէ բան արձակելու, անջատելու, հեռացնելու իմաստ է արտայայտում, ապա առնում է բացառական հոլովով խնդիր: Օրինակ՝ Ընձեռեմ քեզ զկանոն քերականութեան եւ միանգամայն տամ ձեզ զխրատ հոգեկան, որպէսզի արձակիցեմ զձեզ ի կապանաց սղիտութեան եւ միանգամայն անջատիցեմ ի կացութեանց մոլեկանաց եւ զերծուցանիցեմ ի վտանգից հոգեոյ եւ մարմնոյ»⁶⁴:

Ներգործական, որոշ բայեր եւս, բացի սեռի (ուղիղ) խնդրից, երբեմն առնում են նաեւ բնութեան խնդիր. օրինակ՝ «Տէր, հան ի բանտէ զանձն իմ»: Որոշ ներգործական բայեր էլ երկու բնութեան խնդիր են առնում. օրինակ՝ «Պատմեմ ձեզ զայս զմեմք»:

Սեռի (ուղիղ) եւ բնութեան (անուղղակի) խնդիրներ առնելու հարցը, ինչպէս նկատում ենք, դեռեւս պարզ ու մէկին չէ, դրանց միջեւ եղած տարբերակումը դեռեւս անորոշութիւններ ունի:

Երբ բայի գործողութեան համար պահանջուում են առարկաներ ըստ բնութեան, այսինքն առարկաներ, որոնք ցոյց տան գործողութեան մօտեցումը, մատուցումը, յանդումը, անջատումը կամ այն առարկան, որի միջոցով, կամ որի օգնութեամբ կատարուելու է գործողութիւնը, կոչուում են բնութեան խնդիրներ, որոնք գրուում են ըստ բայի նշանակութեան:

Լինում են դէպքեր, երբ ներգործական բայերի խնդիրները զեղչուած են լինում, բացակայում են նախադասութեան մէջ, սակայն այդ հանգամանքը չի դժուարացնում այդպիսիք ճանաչելու կամ վերականգնելու: Այդպիսի խնդիրները հասկացուում են նախադասութեան իմաստից

62. Մ. ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 394:

63. Մ. ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 394:

64. Մ. ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում:

(«գորութեամբ») . օրինակ՝ «Բայց ես ասեմ, սիրեցէ՛ք զԹշնամիս ձեր. բարի արարէք ատելեաց ձերոց»: Այս խօսքի մէջ ներգործական բայը՝ ասեմ գորութեամբ ունի հայցական խնդիր, այսինքն գայս (ասեմ գայս): Սիրեցէ՛ք ներգործական բայի հայցական խնդիրը առկայ է՝ զԹշնամիս»⁶⁵:

Քերականի կարծիքով՝ բարի բառը որպէս սեռի խնդիր, որ զ նախդիրը հունի, գորութեամբ է հայցական, այսինքն՝ զեղչուած է զ նախդիրը, ուստի պէտք է հասկանալ՝ «զբարի արարէք ատելեաց ձերոց»:

Սեբաստացին առաջինն է, որ մեր քերականագիտութեան մէջ նկատել է, թէ որոշ ներգործական բայեր յաճախ մէկի փոխարէն առնում են երկու սեռի խնդիր: Երկրորդ խնդիրը նա համարում է անուանական խնդիր: Ներգործական բայերի հոլովառութեանն անդրադառնալիս՝ Սեբաստացին գրում է. «Գիտելի է զի բայից ներգործականաց ոմանք զկնի խնդրոյ սեռին առնուն զանուանական, որպիսիք են սոքին. անուանել զմա Պետրոս, անուանագրի զքեզ Յօհաննէս, եմքադատէ գեղարայրս քոյ, կոչէ զնոսա անվարժ, կացուցանել զմեզ իշխան եւ այլն»⁶⁶: Ինչպէս երեւում է բերուած օրինակներից, Սեբաստացին անուանական է համարում երկու սեռի խնդիրներից երկրորդը: Սրանից հետեւում է, որ Սեբաստացին առաջին սեռի խնդիրը համարում է բուն սեռի խնդիր, իսկ երկրորդը՝ անուանական:

Հետեւելով Սեբաստացուն՝ լեզուաբան Ստ. Մալխասեանը հաստատում է շարահիւսական այս իրողութիւնը եւ ճշգրտում այն: Մալխասեանն իր «Գրաբարի համաձայնութիւնը» աշխատութեան մէջ նշում է. «Շատ ներգործական բայեր առնում են երկու հայցական խնդիր, մէկը բուն սեռի խնդիրը, իսկ միւսը ցոյց է տալիս թէ սեռի խնդիրն ինչ է դառնում. բուն սեռի խնդիրը գրուում է այս դէպքում որոշեալ հայցականով, իսկ երկրորդ սեռի խնդիրը՝ անշուշտ անորոշ հայցականով»⁶⁷:

Ինչպէս նկատում ենք, քերականն այդ խնդիրներից մէկը համարում է բուն սեռի խնդիր, իսկ միւսը՝ երկրորդ սեռի խնդիրը, որը հետեւանք է առաջինի:

Ճիշտ է նկատում Ս. Մալխասեանը նաեւ այն, որ սեռի խնդիրը գրուում է որոշեալ հայցականով, իսկ երկրորդ սեռի խնդիրը՝ անորոշ հայցականով, այսինքն՝ առաջինը գործածուում է որոշիչ յօդով, իսկ երկրորդը գրուում է առանց որոշիչ յօդի: Ասածը հաստատուելու համար նա բերում է այսպիսի մի օրինակ. «Չաստուածեղէն շունչսն ընդէ՞ր եւ նա (Պղատոն) փոփոխելիս... համարէր եւ դռնում է, որ բուն սեռի խնդիրն է շունչսն, երկրորդ սեռի խնդիրն է փոփոխելիս-ը: Այլ օրինակ. եւ յայտ առնէ (Պիլատոսը)», թէ գայն ամենայն աստուածս կարծէր»: Այս նախադասութեան մէջ բուն սեռի խնդիր է համարում գայն ամենայն բառակապակցութիւնը, իսկ երկրորդ սեռի խնդիրը՝ աստուածս:

Մալխասեանը նշում է նաեւ, որ երկու հայցականները թուով համաձայնում են միմեանց հետ: Սակայն երբ բուն սեռի խնդիրը անեզական բառ է, երկրորդ սեռի խնդիրը գրուում է եզակի (Աստուած զմիտս սահմանեցին):

Հետեւելով լեզուաբան Ստ. Մալխասեանին՝ զոկտոր Վ. Առաքելեանը լրացնելով հաստատել է Միխիթար Սեբաստացու նշած շարահիւսական նոյն իրողութիւնը: «Մի շարք ներգործական բայեր ի վիճակի են ունենալու երկու ուղիղ խնդիր. մի խնդիրը այն առարկան է, որի վրայ անմիջապէս անցնում է բայի գործողութիւնը, իսկ միւսը առաջանում է այդ գործողութեան շնորհիւ, ուղիղ խնդրի հետեւանքով. օրինակ՝ փայտը շինեցի սեղան. անմիջապէս շինել բայի գործողութիւնը անցնում է փայտ խնդրի վրայ եւ ապա այդ ամբողջ գործողութեան»:

65. Մ. ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 394:

66. Մ. ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 396:

67. Ս. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՅ, Գրաբարի համաձայնութիւնը, Թիֆլիս, 1892 թ., էջ 42:

կարգում է այսպէս՝ որակական, քանակական, ժամանակական, տեղական, ժողովրդական, դատական, ստորագրական, բացասական, յայտնական, ծածկական, հարցական, երազական, յաճախական, դասական, ցուցական, երկրայական, կրկնական, նախընտրական, արդեւական, անպարտական, իսկոյնական, համբալան:

Ինչպէս նկատում ենք, Սերաստացու մօտ մակբայները տրուած են ըստ իրենց արտայայտչական նրբերանգների: Այս փաստը ցոյց է տալիս, որ քերականը խորապէս է ուսումնասիրել մակբայների կիրառութիւնը գրաւոր խօսքի մէջ: Յետագայ քերականներից միայն Մ. Արեւելեանն է, որ նոյն ձեւով, խոր ընդգրկմամբ է զբաղուել մակբայների դործածութեան հարցով:

Ըստ Սերաստացու, թուարկած այդ բոլոր մակբայները, դրուելով բայի վերայ, ցոյց են տալիս նրա կատարած դործողութեան որակը, որպիսութիւնը, քանակը, ժամանակը, տեղը, դատումն ու անջատումը, գաղտնականութիւնը, բացասումը, հարցումը, արագութիւնը, սաստկութիւնը եւ այլն: Ինչպէս ցոյց է տալիս այս թուարկումը, մակբայի հասկացութեան մէջ տրուած են ստորոգեալի պարագաները՝ ձեւը, չափն ու քանակը, տեղը, ժամանակը, հիմունքը եւ այլն: Ծանօթանալով մակբայների տեսակներին՝ կարելի է ասել, որ որակականը, այսօրուայ ըմբռնմամբ, ձեւի մակբայն է, տեղականը՝ տեղ ցոյց տուող մակբայը, ժամանակականը՝ ժամանակի մակբայը, քանակականը՝ չափ ու քանակի մակբայը: Յայտնականը, ժողովականը, երազականը, ծածկականը, ստորագրականը, որոնք քերականը դրել է որպէս բայի առանձին պարագաներ, ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ այսօրուայ ըմբռնմամբ ձեւի պարագան: Այսպէս՝

ա) ճշմարիտ խօսեցաւ, ստուգիւ բացատրեց (ըստ Հեղինակի)՝ ստորագրականը):

բ) Համարձակարար կշտամբեաց, յայտնապէս քարոզեաց (ըստ Հեղինակի՝ յայտնականը):

գ) ծածկարար ուսոյց, դադտ էաւ, անմուռնչ նստան (ըստ Հեղինակի՝ ծածկականը):

դ) համօրէն եկան, ընդհանրապէս ընդդիմացան, առհասարակ դարմացան (ըստ Հեղինակի՝ ժողովականը):

ե) արագ ընթացաւ, փութով հասանէին, ճեպով ընթացաւ (ըստ Հեղինակի՝ երազականը):

զ) վայրարար խօսեցաւ, ի դուր աշխատեցաւ, ի նանիր վաստակեցաւ (ըստ Հեղինակի՝ անպարտականը)⁷⁴:

Բացասականը (ոչ, չիք, ոչ երբեք) եւ արգելականը (մի երբեք) արդի հրամայականի եւ ժխտականի, իսկ յաճախականն ու դասականը չափ ու քանակի իմաստն ունեն: Այսպէս՝ ա) ոչինչ կերպիւ, մի լիցի, բ) սաստիկ տանջիւր, յոյժ զղջեցաւ, մի նախանձիւր, մի երբեք ասացեն: Ըստ էութեան սաստիկ տանջիւր-ի դէպքում էլ սաստիկը ձեւի մակբայի շարքին կարելի է դասել: Մակբայների մի տեսակը, ինչպէս նկատեցինք, քերականն անուանել է իսկոյնականը. օրինակ՝ իսկոյն առողջացաւ, յանկարծ մեռաւ, նոյն ժամայն յարեան եւ այլն: Այս մակբայները որքան որ ժամանակի հասկացութիւն են պարունակում, նոյնքան էլ՝ ձեւի: Կամ՝ հանդարտ ընթացաւ, տակաւ առ տակաւ ցամաքիւր, յամր մերգործէր բառակապակցութիւններում մակբայները (հանգարտ, տակաւ առ տակաւ, յամր) հեղինակը համարել է յամբականը, յամրի իմաստով, մինչդեռ դրանց մի մասը կարելի է դնել ձեւի, իսկ մի մասն էլ ժամանակի հասկացութեան մէջ:

Այնուամենայնիւ քերականն իր նախորդների համեմատութեամբ մի քայլ

74. Մ. ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 178-185:

առաջ է դնացել, դիտել ու տարբերակել է ստորոգեալի լրացման տեսակներից մէկի՝ պարագայական բառերի բաղմաթիւ տարատեսակներ եւ յետագայ քերականներին (եւ ինչու միայն յետագայ) ուսումնասիրելու հարուստ նիւթ է տուել: Այդ տեսակներից շատերը հիմք են դարձել արդի ըմբռնմամբ պարագաները դասակարգելիս (ձեւ, չափ ու քանակ, տեղ, ժամանակ, հիմունք եւ այլն), իսկ սա ինքնին մեծ ծառայութիւն է մեր քերականագիտական պատմութեան համար:

Ը) Նախադրութիւն

Գրաբարի համար յատուկ նշանակութիւն են ունեցել նախադրութիւնները: Սերաստացին նախադրութիւնը այսպէս է բնորոշում. «Նախադրութիւն է մասն բանի, որ զպարագայս էութեանց նշանակէ: Ասացաւ մասն բանի, զի նաեւ սա մտանէ ի շարադրութիւնս բանից»⁷⁵: Ինչպէս նշկատում ենք, Սերաստացին ճիշտ է հասկացել նաեւ նախադրութիւնների դերն ու նշանակութիւնը շարահիւսական համակարգի համար:

Այսպիսով, նախադրութիւնները սպասարկու այն բառերն ու մասնիկներն են, որոնք որեւէ կերպ նպաստում են նախադասութեան կառուցմանը, բառեր կամ մասնիկներ, որոնք դրուում են սկզբից եւ օժանդակում հոլովմանը:

Նախադրութիւնները հիմնականում պահանջում են մի հոլովով խնդիր: Նախադրութիւնները, ինչպէս ցոյց է տալիս հենց ինքը բառը, գրաբարի շրջանում նախադասութիւնների մէջ դործածուել են նախադաս ձեւով, սակայն կան եւ ետագոյն դործածութեան առանձին դէպքեր:

Սերաստացին նախադրութիւններին նոյնպէս երկրորդական դեր է յատկացնում: «Ասացաւ, - դրում է քերականը, - զպարագայս էութեանց նշանակէ, զի սա ոչ զէութիւն իրին, եւ ոչ զգործողութիւնս կամ զկիրս էութեանց նշանակէ, այլ զայնս, որք են շուրջ զէութեամբ»⁷⁶:

Բոլոր նախադրութիւնների մասին խօսել

սել հնարաւոր է, սակայն ընդհանուր գաղափար կազմելու համար որոշ նախադրութիւնների մասին մի քանի խօսք պէտք է ասել: Օրինակ, եթէ գրաբարում ասուէր դադտ ի նմանէ, ճիշտ է՝ լինի, այդ ձեւը բացառական հոլովի իմաստ է՝ արտայայտի, բնութեան խնդիր է՝ դառնայ. նման է ի նախադիրը եւ դառնում է՝ գաղտ ի նմանէ: Նոյն կերպ՝ հեռի ի մեղաց, մէկուսի ի յամբօքէ եւ այլն:

Ըստ քերականի նախադրութիւններն առնում են.

ա) սեռական հոլով. օրինակ՝ ի ներքոյ անդնդոց, ի մէջ տան, ի մէջ նոցա, ի վերայ նորա.

բ) վերջահոլով տրական. օրինակ՝ ըստ քեզ, առնթեր նմա, ընդդէմ նմա, հանդէպ տանն.

գ) նախդիր տրական. օրինակ՝ հուպ առ նոսա, մօտ ի լեառն, մերձ առ քաղաքն, մինչեւ յերկինս, մինչ ի յայդին, դէպ ի հարաւ.

դ) հայցական հոլով. օրինակ՝ որպէս զլոյս, իրրեւ զհրեշտակ քան զամենայն, ի վայր քան զնա, ի վեր քան զերկինս, ի վերոյ քան զաստեղս.

ե) բացառական հոլով. օրինակ՝ ընդ աջմէ իմմէ, ի ձախմէ թագաւորին, յայսկոյս գետոյն, յայնկոյս ծովուն, դադտ ի նմանէ, հեռի ի մեղաց, դատ ի նոցունց, մէկուսի յամբօքէ.

զ) գործիական հոլով. օրինակ՝ հանդերձ նովաւ, առ կաղնեան Մամբրէի.

է) պարառական հոլով. օրինակ՝ շուրջ զքաղաքաւ, պարբեր զպարսպաւ:

Ըստ Սերաստացու ընդ նախադրութիւնը դրուում է փոխանակ եւ վասն բառերի փոխարէն եւ այդ դէպքում առնում է սեռական հոլով. օրինակ՝ եւ քաղաքեաց

75. Մ. ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ 359:

76. Մ. ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ, նոյն տեղում, էջ:

ընդ նորա նախադասութեան մէջ ընդ-ը դրուած է փոխանակ բառի տեղ, ուստի պէտք է հասկանալ՝ եւ քաղաւորեաց փոխանակ նորա: Տացես ընդ իմ եւ ընդ քո նախադասութեան մէջ ընդ-երը դրուած են վասն բառի փոխարէն, ուստի նախադասութիւնը կարող ենք արտայայտել նաեւ այսպէս. տացես վասն իմ եւ վասն քո:

Նոյն ընդ-ը երբեմն էլ դրուում է հետ եւ առ բառերի փոխարէն եւ պահանջում է վերջահոլով տրական. օրինակ՝ Զի Աստուած ընդ մեզ է նախադասութիւնը կարելի է արտայայտել եւ այսպէս՝ «Զի Աստուած մեզ հետ է»: Նոյն կերպ՝ Ընդ քեզ է սկիզբն աւուրց նախադասութիւնը կարելի է արտայայտել այսպէս՝ Առ քեզ է սկիզբն աւուրց:

77. ԱՇ. ԱՐԲԱՆՍԵԱՆ, Գրաբարի ձեռնարկ, Երեւան, 1958, էջ 283:

Լեզուի մէջ այդ նախդիրները նշուած բառերի փոխարէն, որպէս համանիշ դործածուելով, հարստացրել ու թարմացրել են ոճը, ուստի եւ դրանք ոճական երանգաւորում են ստացել:

Պրոֆ. Ա. Աբրահամեանի կարծիքով նախադրութիւնների մեծ մասը դործածուում է սեռական հոլովի հետ կամ պահանջում է սեռական հոլովով նախադրութեան խնդիր», ապա աւելացնում է. «Հենց սա էլ ապացոյց է այն բանի, որ այդպիսի նախադրութիւնների եւ նրանց խնդրի յարաբերութիւնը սկզբնապէս եղել է յատկացեալի եւ յատկացուցչի յարաբերութեան որտեղ պահանջում է նախադրութեան բառական անկախութիւնը»⁷⁷:

(Շար. 6)

ՅԱԿՈԲ Մ. ՄԵԽԹԱՐԵԱՆ
(Աւագ Դասախօս, Երեւան)

IMRE MADÁCH

ՄԱՐԴՈՒՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. տե'ս «Բազմավէպ» 1967, ք. 6-8, էջ 166)

ՏԵՍԻԼ Ե.

Աքէնֆի մէջ: Հրապարակ մը՝ մէջտեղը մառախոսներու բեմով: Հրապարակի առջեւի մասին վրայ, կողմնակի, տաճարի մը բաց գաւիթը՝ աստուածներու արձաններով, ծաղիկներու դրասանքով եւ բազիմով: Եւ իբր Լուկիա՝ Միլտիադէս գորավարին կինը, իր կիմոն գաւակին եւ խուփ մը աղախիններու ընկերակցութեամբ գոհի մուկներ բերելով դէպի տաճար կու գայ: Հրապարակին վրայ սինկոնր ամբոյս մը կը դեգերի: Արեւոյ առաւօտ է:

Ե Ի Ա.

Այս կողմ, որդեակ, դէպի այս կողմ, սիրելիս,
Հայրդ այն կողմէն, արագընթաց նաւով, տես,
Գնաց հեռու, հայրենիքի սահմանին
Պատերազմի ժողովուրդի մը դէմ բիրտ,
Որ լըբենի յանդգնութեամբ կը սպառնայ՝
Հայրենիքին ազատութիւնն ընդոտնել:
Օ'ն, աղօթենք, որդեակ սիրուն, աղերսենք,
Երկինքը որ հանդիսանայ թեւ թիկունք՝
Հայրենիքի իրաւունքին սրբազան,
Եւ կրկին ողջ հայրըդ հերոս տուն բերէ:

ԿԻՄՈՆ

Սակայն ինչո՞ւ հայրըս այնքան հեռու գնաց,
Պաշտպանելու այս վատ ամբոյսն ապիկար,
Մինչ տիրութեամբ կինն իր սիրուն կը հիւծի:

Ե Ի Ա.

Վա՛յ, մի՛ դատեր քաջազուն հայրդ, ո՛վ տըղաս,
Անէծք երկնի կ'իջնէ նրման գաւակին վրայ:
Իրաւունքն է լոկ կողակցին սիրական՝